

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

87

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת בשלח תשע"ג

השפעה על אחרים

אנו נמצאים עכשיו אחרי הבחירות, בני התורה בחרו והצביעו לנציגים חרדים שלוחי דרבנן, והמטרה בהצבעה היא להשפיע ולהרבות תורה ויראת שמים, כי ככל שישנם יותר נציגים יש להם כוח השפעה יותר גדול. אבל באמת **צריכים לדעת שכל אחד בעצמו יכול להשפיע יותר מזה על ידי לימוד ועסק התורה, וגם על ידי תפילה אם יתפלל ויבקש רחמים על כלל ישראל שיתחזקו בתורה ויראת שמים**, ותפילה על רוחניות אינה חוזרת ריקם.

וכפי ששמעתי ממור"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל בשם רבי ישראל סלנטר שאמר כי דבר בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת תמיד, ואילו בגשמיות יש גבול וקצבה למה שיכולים לקבל שהרי אמרו (ביצה טז, א) מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים, אבל ברוחניות אין גבול וקצבה ותמיד אפשר לבקש ולזכות יותר, וכמו שאמרו (ברכות נ, א) על הפסוק "הרחב פיך ואמלאהו" – ההוא בדברי תורה כתיב.

וכל אחד ואחד יכול להשפיע ולהרבות תורה ויראת שמים על ידי שיתפלל ויבקש רחמים עבור כלל ישראל, וגם על ידי לימוד ועסק התורה שבה הוא משפיע על אחרים וכמו שכתב מרן החזון איש זצ"ל במכתב (קובץ איגרות ג, סב) כי **"בסביבת בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעינינו השפעה מרובה על אנשים הרבה מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה** וכמו כן יש רשמים על הרחוקים שאין עין הרואה מרגשת בהם לדקותם".

והנה החזון איש לא הזכיר בדבריו שצריך להיות גאון או צדיק כדי להשפיע על אחרים, רק "בעל תורה אמיתי", היינו שיושב ולומד בלי חשבונות ובלי מטרות גשמיות, אלא בשביל העולם הבא, וכל שכן אם לומד רק "לעשות רצונך בלבב שלם" שזה כוונה יותר טובה, ללמוד כדי לעשות רצון הקב"ה.

מי שהוא בעל תורה אמיתי, אפילו אם אינו מדבר עם אף אחד ואינו משפיע באופן ישיר ולא יודעים ממנו, רק הוא יושב בחדרי חדרים ועוסק בתורה עם חברותא (וכשכותבים חידושי תורה זה גם כמו חברותא. וידוע לפרש מה שאמרו בפ"א דאבות "וקנה לך חבר" – קנה לך חבר, היינו שהקנה שכותב בו חידושי תורה הוא כמו חברותא) הרי הוא משפיע השפעה ניכרת על כל הסביבה, וגם על המקומות הרחוקים הוא משפיע השפעה נסתרת בפנימיות הלב.

וידוע מה שאמר רבי ישראל סלנטר על הפרושים שבאיישישוק שהיו עוזבים את ביתם לזמן ממושך בהסכמת בני המשפחה ולמדו תורה בפרישות בבית המדרש, ואמר הגרי"ס שאם הפרוש באיישישוק (שבליטא) יפסיק מלימודו יש בזה השפעה למרחקים, ועלול לגרום שיהודים בביאליסטוק שבפולניה (מרחק גדול) יפתחו חנויות בשבת, כי שמירת השבת של יהודים במקומות הרחוקים היא מכוח ההשפעה של אלו שעוסקים בתורה יומם וליילה.

ושמעתי מעשה שהיה עם מרן החזון איש זצ"ל לפני שנים רבות בעיר פתח תקווה שכל מייסדי העיר היו שומרי תורה ומצוות, ובתקופה הראשונה עדיין לא היו שם חילולי שבת בפרהסיא כמו היום, וגם חילוני שאינו שומר תורה ומצוות התבייש לחלל שבת בפרהסיא, ופעם אחת ראו אדם שמשקה את גינתו בפרהסיא בשבת, ונבהלו מאד לראות חילול שבת כזה, ונסעו לבני ברק למרן החזון איש זצ"ל לשאול מה לעשות.

והחזון איש שמע את השאלה וחשב כמה רגעים ואמר כי אין זה פלא, מפני שאם יש יהודים שומרי תורה ומצוות שסומכים על העירוב ומטלטלים בשבת, אף על פי שהעירוב יש בו חששות ואינו לכתחילה, הרי הם גורמים בזה שהחילונים יחללו שבת בפרהסיא, כי חוסר דקדוק ההלכה אצל בעלי מדרגה משפיע על הרחוקים [ואף על פי כן בפעם אחרת כשנקרע העירוב, מיד שלח החזון איש שליח לתקנו, כדי שלא ייכשלו בני אדם באיסור ממש].

וכל אחד מאיתנו אם ישתדל להיות בעל תורה אמיתי בשלמות כמו שכתב החזון איש ישפיע בזה על אחרים, וככל שנתחזק יותר בדבקות בתורה מצידנו, יהיה יותר השפעה על הכלל. וידוע שיש הבדל בין חילוני שגר בבני ברק לחילונים שגרים במקומות אחרים, כי אדם שגר בבני ברק ונמצא בסביבת בני תורה מקבל השפעה מהם, ויש לו יותר רגש לדברים שבקדושה.

תפילה

וצריכים גם להתפלל על כלל ישראל, לכן כל נוסח התפילה הוא בלשון רבים, וכגון מה שמבקשים "השיבנו אבינו לתורתך וכו' והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", היינו בקשה על הרשעים שיחזרו בתשובה, וכל אחד צריך לדאוג לכלל ישראל ולא לבקש רק על עצמו, ובנוסף גם מרוויחים בזה שהרי אמרו (בבא קמא צב, א) "כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה", וכשמתפלל עבור הכלל תפילתו מתקבלת ונענה תחילה.

והנה בכל המקומות שמבקשים בתפילה על רוחניות ועל הצלחה בתורה מזכירים בלשון רבים, וכגון בברכת אתה חונן "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ובברכת אהבה רבה "ותן בלבנו להבין ולהשכיל", ובברכות התורה "והערב נא וכו' בפינו ובפיות עמך בית ישראל" [ויש לעמוד על כפל הלשון בפינו ובפיות עמך ואכמ"ל], ובקדושה דסדרא "הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו", וכל זה מטעם הנ"ל שמבקשים עבור הכלל.

אבל יש מקום אחד בתפילה שמזכירים בלשון יחיד, בברכת אלוקי נצור בסוף שמונה עשרה מבקשים "פתח לבי בתורתך" בלשון יחיד, וכן שאר הבקשות שם בלשון יחיד נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תידום ונפשי כעפר לכל תהיה. וצריך להבין מדוע אין מבקשים בלשון רבים כמו בכל התפילה.

יראת העונש, כי המציאות היא שהיצר הרע משכיח ומסיח את הדעת מעונש הגיהנום.

ובגמרא ברכות (כח, ב) הובא כי בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו רבינו ברכנו, אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו רבינו עד כאן ולא יותר? אמר להם הלוואי, תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר שלא יראני האדם. ולכאורה צריך להבין מהו שאמר להם "הלוואי", וכי תלמידיו הגדולים של רבי יוחנן בן זכאי היה חסר להם יראת שמים?

ונראה לפרש בזה כי הנה כשאדם עובר עבירה בסתר ואומר שלא יראני האדם, אין הוא מפתח מהעונש שיענישוהו על כך, אלא ירא מפני הבושה שמתבייש שיראוהו עובר עבירה. וזהו שאמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו, כי יראת העונש ודאי היה להם, והיו במדרגה יותר מהנשים ועמי הארץ שהזכיר הרמב"ם, אבל בירך אותם שיזכו גם למדרגת הבושה שיתביישו מהקב"ה כמו שמתביישים מבני אדם, ובה היה סבור שעדיין אינם בשלמות.

ורבינו יונה בשערי תשובה (א, כא) הזכיר את מדרגת הבושה וכתב כי "החוטא ייבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם, וייכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, ואיך לא ייבוש מן הבורא יתברך? ואין זה כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותיו, על כן ייבוש מן הנבראים ולא ייבוש מן הבורא יתברך". והיינו כי באמת כל אחד מטבעו היה צריך להתבייש בעבירותיו, אלא שאדם שחי עם החושים שלו בלי הבנה, אינו מרגיש שהוא צריך להתבייש.

וכבר הזכרנו מה שהובא בספר 'מנוחה וקדושה' כי פעם אחת בחייו כשאמר בסליחות "לך השם הצדקה ולנו בושת הפנים" הרגיש בושה גדולה מאד עד שהתחיל לבכות, ומאז השתוקק תמיד להגיע שוב לדרגה הזאת של בושה עד כדי בכייה, ולא זכה עוד פעם להגיע לזה. יש בושה כזו שמביאה לידי בכייה, וכמו שמצוי אצל ילדים קטנים שמתחילים לבכות מרוב בושה, אבל אדם מבוגר עוצר את דמעותיו, ורק במקרים מיוחדים של בושה גדולה אינו יכול לעצור את הדמעות ובוכה מרוב בושה.

[ובאמת זה דבר מובן שאחרי שמתביישים ומתרגשים פעם אחת בחלק מסוים של התפילה, בפעם השנייה נחלש הרושם וכבר לא מתביישים כל כך, וקשה להתרגש שוב פעם שנייה. וסיפר לי מרן הגרא"מ שך זצ"ל כי פעם הגיע אליו אדם שבור ורצוף עם נקיפות מצפון ובכה בדמעות שנכשל במשהו, וכעבור יום אחד פגש אותו שוב וראה שהוא כבר רגוע לגמרי וכאילו לא נכשל בכלום. זהו טבע האדם שבפעם הראשונה מתרגש ואחר כך נרגע.]

כל המדרגות שדיברנו אנחנו רחוקים מהם, אבל לכל הפחות צריכים לדעת שיש מדרגות כאלו, כל אחד צריך להכיר את המצב שלו ולדעת באיזו מדרגה הוא עומד, ואם אדם יודע כי הוא עומד במדרגה נמוכה וכי הוא זקוק לרחמי שמים כדי להתעלות יותר, אזי כל כוונת התפילה היא אחרת וכל ההנהגה היא אחרת.

וצריכים זכויות וסייעתא דשמיא לקבל מדרגות כאלה, על ידי תפילה על רוחניות שאינה חוזרת ריקם, וגם על ידי התורה שהיא תבלין ומשפיעה על האדם. יהי רצון שנוכח לזה!

וכפי הנראה זהו מפני שתפילת "אלוקי נצור" אינה חלק מברכות התפילה אלא בקשה לאחר התפילה, ובה עדיף שתהא הבקשה בלשון יחיד כדי לחזק הכוונה, מפני שאם אדם מבקש על עצמו באופן פרטי, הלב מרגיש יותר את מה שחסר לו "פתח לבי בתורתך" וכמה שצריך סייעתא דשמיא לזה, וכדי לחזק הכוונה מבקשים בלשון יחיד, אבל בברכות התפילה עצמה מבקשים בלשון רבים, לא רק על עצמו אלא על כל כלל ישראל.

ויש לבאר סדר הבקשות שמבקשים בתחילה נצור לשוני מרע וכו' ונפשי כעפר לכל תהיה, ורק אחר כך מבקשים פתח לבי בתורתך, מפני שתחילה צריכים לסור מרע ולא לדבר לשון הרע, ולשון הרע הוא הדבר החמור והמצוי ביותר כמאמרם (בבא בתרא קסה, א) וכולן באבק לשון הרע, ומבקשים אחר כך על ענווה, מפני שמי שהוא בעל גאווה לא שייך שיזכה לתורה, כי תועבת השם כל גבה לב, ורק אחרי עניינים אלו שייך לבקש "פתח לבי בתורתך".

אהבה ויראה

והנה יש להעיר בברכת אהבה רבה שמבקשים "ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך", ומבקשים תחילה על אהבה ואחר כך על יראה, וכך הוא הסדר גם בקדושה דסדרא "וישם בלבנו אהבתו ויראתו", היינו קודם אהבה ואחר כך יראה. וצריך ביאור שהרי ידוע כי יראה קודמת לאהבה, והאהבה היא דרגה יותר גבוהה מיראה, וצריכים קודם להתחיל עם יראה ורק אחר כך אפשר לזכות לאהבה שהיא מדרגה גבוהה יותר.

וכמו שכתבו בספרים שכן מרומז באותיות שהיראה קודמת לאהבה, כי המילה "יראה" מסתיימת באותיות אל"ף ה"א, והמילה "אהבה" מתחילה באותיות אל"ף ה"א, מפני שסוף היראה הוא תחילת האהבה. וראיתי כתוב בשם קדמונים (עייין במפרש על הרמב"ם פ"ב מהלכות יסודי התורה) שהמדרגה העליונה של יראה היא עדיין לא אהבה, והאהבה היא דרגה גבוהה יותר. אם כן צריך ביאור מדוע בתפילה מקדימים אהבה ליראה.

וצריך לפרש שיש דרגות שונות ביראה, יראת העונש ויראת הרוממות, וכתוב ברמב"ם (הלכות תשובה ז, א) כי יראת העונש היא דרגה נמוכה שמלמדים אותה לנשים ועמי הארץ שאינם בעלי הבנה, אבל אנשים בעלי מדרגה לא מספיק להם יראת העונש, וצריכים להשיג דרגה גבוהה יותר של יראת הרוממות, והיינו כמו שביאר המסילת ישרים פרק כ"ד "שהאדם ירחק מן החטאים ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו".

ואם כן כשמבקשים בתפילה "ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך" וכן בקדושה דסדרא "וישם בלבנו אהבתו ויראתו" שמזכירים קודם אהבה ואחר כך יראה, יש לפרש שאין הכוונה על יראת העונש אלא על יראת הרוממות, ובה יתכן שהיראה היא באמת דרגה יותר גבוהה מאהבה, ורק אחרי שמשיגים אהבה שייך להגיע ליראת הרוממות.

ואמנם הגאון רבי ישראל סלנטר אמר כי בדורנו הלוואי שיהיה לנו את המדרגה הנמוכה של יראת העונש, ואף על פי שכתב הרמב"ם כי יראת העונש מלמדים אותה לנשים ועמי הארץ, בדורנו (היינו כבר בדורו של רבי ישראל סלנטר) הלוואי שתהיה מדרגה זו לתלמידי חכמים, וצריכים חיזוק לזכות למדרגה נמוכה כזו של

נתרם לזכות האשה
מרים רחל בת תהילה נחמה

לזכות החפצים בעילום שמם
הצלחתם בתורה ויר"ש

נתרם לרפואה שלמה
יחיאל מרדכי בן חיה לאה